

En Bonde fra Frederik VI's Tid.

Ved Dr. phil. *Johs. Lindbæk.*

Den Bonde, der her skal fortælles om, hørte ikke til de meget fremragende Mænd; han repræsenterer snarest det jævne Gennemsnit for sjællandske Bønder fra det 19. Aarhundredes første Halvdel. Men hans bevarede Dagbog gør det muligt at faa et ret levende Indtryk af gammelt dansk Bondeliv og Bondeopfattelse. Dagbøger af den Slags hører ikke til det mest almindeligt forekommende; alene derfor lønner det sig at beskæftige sig lidt med ham.

Søren Larsen var født i *Svallerup* Sogn i Arts Herred. Det er en bakket, jævnt frugtbar Egn med adskillige Minder fra Oldtiden. Mod Syd er Sognet begrænset af Halleby Aa; ved dennes Udløb ligger et fladt Stykke Jord paa ca. 400 Tønder Land, der endnu bruges som Fællesgræsning; Befolkningen kalder denne Strækning med det ældgamle Navn *Os* (Munding), det samme Ord, der findes i Randers og Aarhus. Betydningfuldt nok har Generalstaben omdannet Navnet til Aas, skønt det ingen Aas er. Maaske disse Linjer kunde bidrage til, at man optog det gamle og rigtige Navn.

I Sognet findes kun to Landsbyer, *Svallerup* og *Bjerre*, *Aagerups Mølle* og *Gaarden Philipsdal*, der i tre Slægtled har tilhørt den ansete og dygtige Familie *Fraas*.

Her i Svallerup Kirke blev Søren Larsen døbt 11. Jan. 1794 som Søn af Skrædder Lars Larsen og Ane Sørensdatter. Vi hører ikke noget om ham før 1817, da det blev bestemt, at han som Dragon skulde til Frankrig for at deltage i den Besættelse af **dets** nordlige og østlige Dele, der blev fastsat efter Slaget ved Waterloo. Fra dansk Side kommanderede Prins Frederik af Hessen en Afdeling, hvortil Prins Ferdinands Dragoner, som Søren Larsen tjente i, hørte. 26. Juni 1817 anskaffede han sig da en Bog i brunt Pergamentsbind paa ca. 200 Sider. Han skriver: „I Denne Bog haver jeg Søren Larsen fundet for Godt at opskrive en deel af de mest vigtige Hanlinger, Foretninger og foretagender, som jeg i den Tiid, jeg haver tiendt Kongen, og haver forettet, paseeret og Marseret, findes optegnet i denne Bog, og flere andre Indvendinger, som for mig er forekommet.“

Noget af det mærkeligste, han straks vilde notere, var 300-Aars Jubilæet for Luthers Optræden i Wittenberg. „Aar 1817 den 31. October og 1ste November og 2. Novbr. hafde vi 3 hellige Dage til en Erindring om Docter Morthen Luther, som før for 100 Aar siden har været helligholdt efter gamle folkes sigelse, og som igien om 100 Aar skulde blive helligholdt; hvem saa lever paa den Tid, dig kan see, om det slaaer til, hvis denne Bog kan bevares saa længe.“

Man ser, at Søren Larsen er en forsigtig Mand, der ikke siger mere, end han kan staa ved.

Da denne Fest holdtes, var han imidlertid langt borte fra sit Fødesogn og i det sydligste Holsten. Det har været med en hel Del Hjærtebeklemmelse,

han drog hjemmefra. Men det er bedst at lade ham selv fortælle*):

„Aar 1817 d. 26. Juni var den første gang, jeg reiste fra min fødebye, fra Fader og Moder, fra Hosbond og Madmoder for at træde i hans Majestæts Tienneste for der at lære Vaabenøvelser og at kiende den Militær Anstand; min Hosbond, som var Gaardmand Niels Michelsen i Svallerup, han kjørte for mig til Kallundborg, hvor jeg kom over Vandet til Aarhus i Jylland til Kl. halv 3 om Etermiddagen samme Dag, som var 12 Miil over, og Logerede der den Nat. Den 27. Juni Reiste jeg til Horsens, en Kjøbsted i Jylland, som var 6 Miil imellem, hvor jeg selv anskaffede mig Qvarteer d. 28. og 29. Juni. — Den 30vede melte jeg mig paa Skolen i samme Kjøbsted og blev modtaget som Dragon til hans Høyhed Prinds Frederich Ferdinants Regimente og var der paa Skolen i 3 Maaneder og 20 Dage. — D. 20. October Reiste jeg fra Horsens til en Kjøbstad, som hider Weile, hvorimellem var 4 Miil, og laae over der. Den 21. Reiste jeg til Kolding, hvorimellem var 4 Miil, og laae over der den 22.

Den 23. Reiste jeg til Christiansfeldt, hvorimellem var 2 Miil, og derfra til Hadersløv den samme Dag, hvorimellem var 2 og $\frac{1}{2}$ Miil. — Den 24. Reiste jeg til en Kjøbsted i Danske Holsteen, som hider Aapenrade, hvorimellem var 4 Miil, fra Colding holder dig for, at Danske Holsteen begynder. — D. 25. Reiste jeg til en Kjøbstad, som hider

*) Dagbogen er gengivet med Søren Larsens egen Skrive-maade, hvor man lægger Mærke til Brugen af dig i Stedet for de og om for end. Skriften er god og tydelig.

Flensburg, hvorimellem var 4 Miil, og laae over der den 26. — D. 27. Reiste jeg til en Kjøbstad, som hider Sleisvig, hvorimellem er omtrændt 5 Miil. D. 28. Reiste jeg til en Fæstning, som hider Rensborg, hvorimellem var 4 og $\frac{1}{2}$ Miil. D. 29. Reiste jeg til en Bondebye, som hider Hovæstad¹⁾, hvorimellem var 3 og en halv Miil, og Laae over der d. 30. — D. 31. Reiste jeg til en Kjøbstad, som hider Edsehov²⁾, hvorimellem var 4 Miil. D. 1ste November Reiste jeg til en Kjøbstad, som hider Glygstad, som og har været en Fæstning, men nu ikke meere, formedelst Fienden engang har været indgaaet i Byen, og dentid jeg laae der, der hafde dig et svært Arbeide med at udjevne Volder og opfylde Graver, saavel Byens Folk som Soldaterne. Der i Glygstad laae jeg fra den 1ste November in-til den 8tende; fra Edsehov og til Glygstad der var 3 og $\frac{1}{2}$ Miil.

Den 8tende November Reiste jeg fra Glygstad om Formidagen Kl. 10 og kom Ombor og seilede omentrendt En 3 Miil bort, og saa kastede vi Anker og laae der den Nat. D. 9. seilede vi en 5 a 6 Miil, og saa laae vi der den Nat. D. 10ende seilede vi et par Miil ud og det i en Havn omentrendt en Miil bred og en 11 a 12 Miile lang, som gik imellem Holsteen og Hernober³⁾, men den samme Dag nemlig d. 10ende November seilede vi aldt det tilbage formedelst stræng modvind og den store brusende Søe og laae omentrendt et par bøseskud fra Glygstad, og den samme Aften var det Mortens Aften, hvor vi laae den Nat, og jeg tillige maate gaae Vagt paa Dæget, og samme Aften spiste jeg

1) Hohenwestedt. 2) Itzehoe. 3) Hannover; Havnen er Elben.

Suppe til Nadere, men det skete ikke førend Kl. 10 a 11 om Aftenen, da den ene var færdig at æde den anden. Offisererne seilede i Land bestandig, men vi maate lige ude paa Kasen; dig første 4 Dage eller 5 gik det meget godt, vi var færdig at æde Søe-Capitainen ned af Skibet, men den 12. Novemb. gik det løs for Alvor, og saa saae vi ikke andet om Himmel og Vand intil d. 19. om eftermidagen Kl. 5, saa blev alle Mand saa glade, som dig var kommet paa Landet, for da begynde vi og kunde see Engeland ved den høyre side paa os, og den samme Aften kom vi til Landet ved en Fransk Søestad, som hider Dünkirke, men vi maate lige paa Skibet den Nat. Paa Vandet fra Glygstad af og til Dynkirke hafde vi 122 Miil.

D. 20. Nobr. kom vi paa Landet i Frankeriget og laae der i Dynkirke d. 20. D. 21. Reiste jeg til en Kjøbstad, som hide Cassel, og laae der den Nat, hvorimellem var omentrendt en 5 Danske Miil. — D. 22. Reiste jeg til en Bondebye, som jeg ikke veed Navnet paa, hvorimellem var 7 Miil. — D. 23. Reiste jeg til Regimentet til en Bye, som hide Lands¹⁾, hvorimellem var 4 Miil, og samme Dag derfra til en Bye, som hide Enning-Litta²⁾, en Bye, hvori Stabs-Officerene var indqvateret, hvor vores Anfører fra Dannemark forlod os, og blev anført af Regimentets Egne Officerer, nemlig af Prinds Ferdinands Regimente, til en Bye, som hider Corieres³⁾, hvor vi hafde vores Skole; den samme Aften, nemlig d. 23. November, blev vi indqvarteret i den samme Bye, hvor jeg hafde det første Qvarteer, til November Maanedes udgang og ikke bestilte andet i

¹⁾ Lens. ²⁾ Hénin-Liétard. ³⁾ Courrières.

de Dage om modtog Tøy og pudsede og istandsatte alting intil d. 1ste December, saa blev vi omqvarteret, og saa fik vi Heste og Sadletøy, og saa maate vi til at Exercere for alvor og var der paa Skolen fra d. 23. November intil d. 1ste Marts, hvor jeg Reiste til en Bye, som hider Harnes¹⁾, og var der paa Skolen igien intil d. 5te Mai; der hafde jeg 2 Qvarteer, hvoraf det ene var det bedste, jeg hafde paa Skolen. D. 5. Mai Reiste jeg fra Skolen i Harnes og til 3die Eskadron til en Bye, som hider Keri-Lamot²⁾, hvor Eskadrons Schefen laae, som hider Hr. Major von Poulsen³⁾, og derfra til en Bye, som hider Boummont⁴⁾, og blev indqvarteret der. — D. 5. Mai og d. 7ende maate jeg ud og Exercere og vedblev saaledes hveranden Dag intil d. 3. Juni, der blev heele Regimentet preesenteret for den Kommanderende General, og den samme Dag modtog jeg mit Skolepas af Hr. Ritmæster von Flindt⁵⁾, som var min Skole Forstandere. Det første, jeg kom paa Skolen, hafde jeg en Rødbliset Hest, men det var et stordt Klods, men en 14 Dags tid efter vi hafde begyndt at Ride, saa skaffede Hr. Ritmæster von Flindt mig en liden Sort Hoppe, som ved Eskadronen ikke kaldes andet om Følet, men det var mig en rar liden Hoppe; den hafde jeg intil d. 5te Juni, der maate jeg aflevere den paa Skolen igien og saa modtage en Remundt⁶⁾ igien; først fik jeg en Sort Hoppe. Den hafde jeg til den 8tende

1) Rigtigt Navn: de nævnte Byer ligger tæt ved hverandre i Dep. Pas de Calais, 2) Forskrevet. 3) Johan Peter Frederik P. (1780—1843), Premiermajor ved Frederik Ferdinands lette Dragoner. 4) Beaumont? 5) Carl L. H. Flindt, Ritmester ved Frederik Ferdinands lette Dragoner, d. 1856. 6) Remonte.

Juni, saa fik jeg en anden Hoppe, som og var Sort, men den var Syg intil d. 26. Juni. D. 27. Red jeg den den første Gang paa Exerserepladsen.

D. 26. Juni var jeg første gang paa Vagt i Frankeriget i en Bye ved Navn Ægersiæng¹⁾, og det var bestemt et Aar, siden jeg Reiste hjemmefra, og intil jeg gjorde den første Vagt, og den Vagt var for Hr. Obersten. — Den anden Vagt, jeg gjorde, var d. 20. Juli og i samme Bye og samme Vagt som den første. — D. 4. August blev Remundt Hestene Presenteret for Hr. Obersten, og samme dato døde Kammerherinden²⁾ og blev begravet d. 8. paa Ægersiængs Kirkegaard i samme Bye, hvor hun Døde. Natten imellem d. 9. og 10. August Regnede det stærk i Frankeriget. D. 13. August Reiste jeg til en Bye, som hider Aubyni ou bacq³⁾, hvorimellem hvor (!) 2 og ½ Miil.

D. 10. September gjorde jeg den første Maanøver i Frankeriget, og der vare vi saamange Folk Samlede, saa jeg aldrig haver seet saamange Mennesker paa engang, da jeg hverken kunde see ende eller begyndelse paa dem, da hver konge af alle Magter haver Tropper i Frankeriget uden Svensken, han blev hiemme med sine, og paa den Maanøver var dig samlet alle uden Prøyserne og Russerne, dig holte deres Revuyer og Maanøvrer for dem selv; af alle de fremmede Tropper, som var i Frankeriget, vare vi 100 og noget over 40 Tusinde, Saa der var en god Flok, naar dig saaledes var samlet.

D. 26. September var jeg igien paa Vagt, som

1) Esquerchin ved Donay. 2) Oberstløjtnant Jacob Flindts Hustru Louise. 3) Aubigny.

var den 3die Vagt, jeg gjorde, og var for Hr. Obersten i en Bye, som hide Arløv¹⁾. — D. 23. October var jeg paa den anden Maanøver, og den var omentrendt ligesom den første, uden den var støre og strængere, da vi maate rykke ud om Morgenen Kl. 3, og Hestene fik ikke noget at æde, føren Kl. var over 12 om Aftenen, og vi maate Ride sværere den sidste Gang om den første, og 2 Smaae Maanøvrer haver vi gjort forud, men der var ikke andre Contingenter om den Danske, og 4 Revyer har vi giordt foruden, hvad vi gjorde i Mønster Maaneden. D. 28. October var jeg paa Vagt den 4te Gang i Frankeriget, og var for Hr. Obersten. Vagten bestod af 7 Mand og en Udeofficere, og var i Arløv, der stod jeg første gang for Gehvær, og saa gjorde jeg ikke meere Tienneste i Frankeriget.“

Søren Larsen har sikkert været en samvittighedsfuld Soldat. Han har med stor Omhu optegnet baade Krigsartiklerne og Hestekure; de sidste ser temmelig forskrækkelige ud. Men som god Sjællænder har han naturligvis været øm over sin Hest, og han optegner nøje, hvad Indtryk han har af sine forskellige Dyr.

Om Indtryk fra det fremmede Land og Folk leder man derimod forgæves. Det eneste, han har fundet det Umagen værd at optegne, er Navnene paa 72 franske Byer samt de franske Ugedage og Talord. Bynavnene er saa forskrevne, at det ikke lønner sig at tage dem med. Ugedagene og Talordene skal derimod gengives her, da de viser et

¹⁾ Arleux.

godt Øre for det franske Sprog og hæderlige Forsøg paa at gengive, hvad han har hørt:

Søndag — Dimas. Mandag — Lundig. Tirsdag — Mærdig. Onsdag — Mærchredig. Torsdag — Juendig. Fredag — Wendredig. Løverdag — Samdig.

Dansk og Franss Telning.

yn — 1. Døe — 2. Troa — 3. Cat — 4. Sing — 5. Sis — 6. Set — 7. Wit — 8. Nøff — 9. Dis — 10. Uns — 11. Dors — 12. Dræs — 13. Cators — 14. Kiæns — 15. Sæise — 16. dis Set — 17. dis Vit — 18. dis Nøff — 19. Vænd — 20. Vænd yn — 21. Vænd døe — 22. Vænd Troa — 23. Vænd Cat 24 ogsaa videre.

Trandt — 30. Trandt yn 31 ogsaa videre. Carant — 40. Carant yn — 41. Carant døe — 42 ogsaa videre. Sækant — 50. Sækant yn — 51. Sækant døe 52 ogsaa videre. Svæisant — 60. Svæisant yn — 61 ogsaa videre. Sepdant — 70. Sepdant yn — 71 ogsaa videre. Cattreven — 80. Cattreven yn — 81. Cattreven døe — 82 ogsaa videre. Cattrevendis — 90. Cattrevendis Cat — 94. Sanel — 100. Sanel yn — 101. Sanel døe — 102. Sand Sing Nøff — 159. Sand Sveisant — 160. „Nu ikke meere af den Slags.“

Tiden kom imidlertid til Hjemrejsen. „Den 8te November [1818] Reiste jeg fra Frankeriget og til en Fæstning, som hider Wallinsiæng¹⁾, d. 9. til Karinjong²⁾, d. 10. Rasdag, d. 11. til Somming³⁾ og igiennem Mongs⁴⁾, som var en Kjøbsted, der laae meget høyt, d. 12. til Brøsel, den 13. til Miche-

1) Valenciennes. 2) Quaregnon (Belgien). 3) Soignies? 4) Mons.

len¹⁾, d. 14. Rasdag, d. 15. til Anverpen, som var en svær Fæstning, d. 16. til Tørne²⁾, d. 17. til Tilburg³⁾, d. 18. Rasdag, d. 19. til Hersunbos⁴⁾, d. 20. til Grafen⁵⁾, d. 21. til Nemlen⁶⁾, hvor vi samme Dag kom over 2 Vand, d. 22. Rasdag. Den 23. til en Kjøbsted, som hider Erst⁷⁾ og igiennem en Bye, som hider Arm⁸⁾, hvor der var et Vand foran Byen, som vi Red over paa en Broe, som stod paa Baade. D. 24. Reiste vi til Døventer⁹⁾ og den samme Dag kom vi til en Bye, som hider Suping¹⁰⁾, hvor vi ikke maate igiennem som foran, og var en Broe, som stod paa Baade, hvor vi og kom over, d. 25. til Riser¹¹⁾, d. 26. til Tubergen¹²⁾, d. 27. Rasdag, d. 28. til Nothoven¹³⁾, d. 29. til Linge¹⁴⁾, d. 30. Rasdag.

Nu begynder vi paa December Maaned. D. første December til Kestrup¹⁵⁾, den anden til Lastrup¹⁶⁾, d. 3die til Byren¹⁷⁾, d. 4. Rasdag, d. 5te til Næster¹⁸⁾, d. 6te til Stuer¹⁹⁾, d. 7. til Bremen og igiennem Bremen og til en Bye, som hider Rosevingkel²⁰⁾, den 8tende Rasdag, d. 9. til Risen²¹⁾, d. 10. Gesten²²⁾, d. 11. til Stærden²³⁾, d. 12. til Harburg, d. 13. over Vandet til Danmark og kom i Land ved en Stad i Holsten, som hider Altono, d. 14. og 15. Rasdag der, d. 16. til Elmshorn, den 17. Edsehov²⁴⁾, den 18. Rasdag, d. 19. til Hovested²⁵⁾, d. 20. til Rensborg.

D. 21. til Sleesvig, d. 22. og 23. Rasdag der

1) Mecheln. 2) Turnhout. 3) Tilburg (Holland). 4) Hertogenbosch. 5) Grave. 6) Nimwegen. 7) Elste? 8) Arnhem. 9) Deventer. 10) Zutphen. 11) Rijssen. 12) Tubbergen. 13) Nordhorn, første By i Hannover. 14) Lingen. 15) Wettrup? 16) Lastrup i Oldenburg. 17) Bühren. 18) Neerstedt. 19) Stuhr. 20) Rockwinkel. 21) Forskrevet. 22) Geestemünde? 23) Stade? 24) Itzehoe. 25) Hohenwestedt.

— hvor Prinds Færdinandt modtog os, og der maatte vi gjøre en liden Reviy for ham: dengang vi hafde Paseret denne Reviy, saa kom Officererne frem for Prinsen og blev takket, for dig hafde ført os frem og tilbage, og saa maatte vi side af Hesten, og saa lik hver Mand saa meget, dig vilde spise og Drikke, og i Pænge fik hver Underofficeer en Mark og hver Dragon 8 Sk. til at drikke Prindsens Skaael i. — D. 24. til Flensborg, hvor vi spiste Juuleaftens Nadere, d. 25. til Apenrade, d. 26. til Hadersløv, d. 27. Rasdag, d. 28. til Kolding, d. 29. til Weile, d. 30. til Horsens, d. 31. Rasdag, hvor vi samme Aften spiste Nyt-Aars-Aftens Nadere.

1819 d. første Januari Reiste vi fra Horsens og til en Bonde-Bye, som hide Wirring, d. anden Januari Rykkede vi ind i Aarhus.“

Søren Larsens store Udenlandsrejse var endt.

Saa temmelig uden Begivenheder gik Resten af hans Soldatertid. Nogle smaa Udflugter for at hente Heste og længere Tids Permission afbrød den ensformige Garnisonstjeneste. — Lidt af hans Længsel efter Hjemmet læser vi gennem hans korte Bemærkninger: „D. 18. December [1820] blev jeg permitteret, og fra den 18tende og til d. 24. om Eftermiddagen Kl. 1 var vi i Aarhus, saa gik Smakken, og vi seilede ud til Sams til Aften, som da var Juule-Aften, der laae vi Intil Kl. 2 om Natten, saa seilede vi derfra og kom til Kallundborg Juule-Dag Kl. 12, og Kl. 3 samme Aften (!) var jeg i Svalle-rup.“

Han fik denne Gang Permission i 5 Maaneder

og gjorde siden kun en Maanedes Tjeneste. 1821 fæstede han et Hus i Svallerup, og 17. Maj 1822 giftede han sig med Kirstine Johansdatter, Bysbarn af ham og født 20. April 1797. Hun havde altsaa en passende sat Alder og kunde hjælpe ham med at spare sammen. Allerede 11. April 1826 kunde han fæste en Gaard paa Bjerre Mark, og han fortæller med Stolthed, at han samme Dag betalte 100 Rdr. i Indfæstning og inden et halvt Aar de resterende 50.

Resten af sit Liv blev han i sit Fødesogn, og gennem hans talrige Optegnelser kunde man skrive hele dettes Krønike igennem 30 Aar. Men det vilde blive en tør Krønike. Det er mest Fødsler, Bryllupper og Dødsfald, paalidelige og kedsommelige som Kirkebøger, men blandede med Optegnelser om lykkelige Familiebegivenheder hos hans Hopper og Faar. Der er ogsaa mere mærkelige Begivenheder som Indsættelse af Præster eller deres Død: „Aar 1827 d. 4. Januar døde vores Sognepræst Lars Eger og blev begravet d. 12. Januar, og til hver Bye blev givet 1 Tønde Øl og 20 Potter Brendeviin“. Der fortælles altid i den samme nøgterne, rolige Tone, uden Udtryk af Sorg og Glæde og fuldstændig uden religiøse Betragtninger.

Nogle faa af Optegnelserne har lidt mere Interesse: „Aar 1826 blev baade Tørv- og Slaae-Enge byttet af Land-Indspeichtuer Rørbye, og saaledes, at hver af dig 14ten Mænd fik hver 5 Lodder, 2 Tørve Lodder og 3 Græs Lodder til at slaae, og Indspeiktuer Fraas har ingen part uden som i den gamle Tørvmose, der fik han 2 Lodder paa et Sted, en for hver Gaard, og disse 2 Lodder tog hans Avelskarl Thomas forlods, da han hafde 8te Lodder at vælge

imed; da disse Lodder var væk, saa kastede dig andre 14 Mænd Lod i Forvalter Fogs Nærværelse, og Forvalteren optog alle Lodderne og til hver Lod 5 Nummere.“ — De Enge, der her blev udskiftede, var Holme Enge, Tørve Mose, Riis Eng, Rænder og Stiernkrog. 1831 udskiftedes Aas(Os)engene.

Af lignende Art er følgende Notits: „I Aaret 1831 den 24. September var Mændene fra Reersøe og ligesaa fra Bjerre Bye saamlet ved Aaen for at forenes med hinanden om Aaens Oprensning, hvilket og skede, og samme eftermiddag blev der nogle stykker af Aaen byttet, og derefter blev der kastet Lod straks, og hver Bye fik sinne stykker, paa Herskabets side var Forvalter Seunesen (?) tilstede.“

Enkelte andre mærkeligere Begivenheder optegnes: „Den 16. Juni 1831 var det om eftermiddagen et Uveir med Regn og Blæst, Torden og Lynild, saa jeg aldrig kan huske, det har været saadan et Veir.“ — „1833 den Nat imellem den 26. og 27. October brænde Hestemøllen ved Aueruppe Mølle, og samme Nat var sat Ild paa Veiermøllen, men Brændte ikke ret meget. Den 4te November samme Aar blev Jens Hviid arresteret indtil d. 10. December om Aftenen, der kom han fra Callundborg og til Aueruppe Mølle. — Aar 1835 om forsommeren blev ved Aueruppe Kroe bygget en stor Længe med Hestemølle i og Staldrum og tillige Plads for Vogne i uroligt Veir for Paserere, som vil Reise, men 26. Febr. 1837 brændte Kroested og Mølle væk.“

Aarene mellem 1830 og 1848 er den politiske Vækkelses Tid her i Landet, men den naaede i alt Fald ikke til Søren Larsen. Han var af den gamle Skole og havde været Soldat under Frederik VI og

Prins Ferdinand. Sikkert nok er de vedblevet at være hans Helte. Det er ikke for intet, at han omhyggeligt afskriver hele Indskriften paa Frederik VI's Kiste. — Om Forfatningsbevægelsen har han ikke andet at skrive end den lakoniske Bemærkning: „Den 5te October 1848 blev der udnævnt Rigsdagsmænd til at tage Deel i Rigets Bestyrelse, og den 23. s. m. var dig første gang samlet paa Christiansborg Slot i Kjøbenhavn.“ Selve Vedtagelsen af Grundloven finder han det derimod ikke Umagen værd at optegne. — Om Treaarskrigen er hans Ytringer ogsaa saa knappe som muligt: „Den 20vende Januari 1848 døde Kong Christian den Ottende, og fra den Tid blev der strax Krig i Kongeriget med Slesvig Holsteenerne, indtil imod Foraaret i 1851 fik det forandringer.“ — At han straks herefter har optegnet Tycho Brahes Dage, er vel mere et Tilfælde end en Tanke.

Mere Interesse maatte man vente at finde for det kommunale Selvstyre. Her har han da ogsaa samvittighedsfuldt opnoteret Forandringer i Sogneraadet: „Aar 1842 begynde Sogneforstanderskabet i Svalleruppe Sogn, og Mændene, som blev Vælget og antaget, var af Bjerre Hr. Fraas, Gaardmændene C. Jensen og Søren Christensen, og af Svallerup Gaardmand A. Hansen og Paselist Hans Christensen i Præstemarken. Men 1845 afgik Anders Hansen og Søren Christensen, og i steden for dem kom Niels Andersen af Bjerre og Lars Larsen, Svallerup. — 1848 afgik Christen Jensen, Hans Christensen og Hr. Fraas, og isteden for Dem blev Vælget Gaardmændene Søren Larsen, Peder Justesen af Bjerre og Lars Andersen i Svallerup, men da Lars Andersen Døde den 8tende December 1848, blev i 1849

den 17tende Januari Vælget Gaardmand Hans Hansen i Svallerup paa 5 Aar i hans Sted.“ — At Sogneraadsmlem Søren Larsen er ham selv, finder Krønikeskriveren ikke Anledning til at bemærke.

„1850, den sidste Dag i Aaret Kl. 10 blev Valgt Mændene til Sogneforstandere Søren Christensen af Bjerre og Mads Andersen af Svallerup i stedet for Sognefoged Niels Andersen af Bjerre og Lars Larsen, Gaardfæster i Svallerup, og efter Peder Justes Død, som skete den 4. Februari 1851, blev Vælget Søren Hansen i Bjerre d. 30vende Juli, men er sluppet sidst paa Aaret 1853.“ — Den sidste Bemærkning viser bedst, at Søren Larsen betragter Selvstyret som en Byrde, ikke som et Fortrin.

Vi har imidlertid kun faaet Besked om de særlige Begivenheder i Søren Larsens Tilværelse, ikke om hans daglige Liv. Det er da saa heldigt, at han gennem flere Aar (1827—29) har ført nøjagtigt Regnskab over sine Indtægter og Udgifter. Hvad han selv har fortæret af Gaardens Produkter, er naturligvis ikke medtaget. Men hvortil han har brugt de kontante Penge, han fik ind — omtrent 200 Rdr. aarlig — giver han Oplysning om, og det har ikke liden Interesse.

Han maa naturligvis betale sine faste Udgifter til Godsejeren paa Aagaard (Landgilde og Hoveripenge), desuden Afgifterne til Stat og Kirke, Skatter, Jordemoderpenge, Tinghuspenge, Fogedpenge, Offere og Tiende (én Tiende bærer Navnet Gaasebyg) samt Tyreskat — Afgift for Benyttelse af Bytyren — og Skopenge til Hyrden. Tilsammen er det ikke saa lidt, men der er alligevel meget tilovers, og han har

rigelig Adgang til at tilfredsstille *sin* Trang til Livets Nydelser.

Forrest blandt disse lægger man straks Mærke til Brændevin. Hvad han har drukket heraf i et Aar, er ca. 100 Potter, der repræsenterer den forholdsvis store Sum 20 Rdr., $\frac{1}{10}$ af hele hans Udgift. Og her er endda kun Tale om det dagligdags Forbrug, ikke om Gilder eller Byrejser. Brændevin er den sædvanlige Drik, foruden hjemmebrygget Øl — der er undertiden opført Udgift til at faa Tjære- og Tran-tønder (!) omdannet til Øltønder. En enkelt Gang prakker Købmanden ham Kaffe paa, en anden Gang The, men Posterne kommer ikke igen, saa de nye Drikke har aabenbart ikke slaaet an. Undertiden kan han drikke Mjød eller et Glas „Pons“, men det er kun ved højtidelige Anledninger. Udgifterne til Tobak er meget mere maadeholdne, i Reglen kun 1 Pund om Maaneden til den billige Pris 1 Mark Pundet. Der er kun Tale om Røge- og Snustobak, Skraa kender han ikke.

Føden skulde Gaarden selv give, og han anfører her kun Udgifter til fersk Sild. Ogsaa Klæder syede man vel i Reglen selv; en Hat til 1 Rdr. 4 Sk. har nok været et særligt Pragtstykke. Til Mutter køber han tit Silkebaand, men ellers har hendes Klæder ikke kostet stort. Væverlønnen er i alt Fald rørende lille, 48 Alen Hørlærred væves for 1 Rdr. 3 Mark, 44 Alen Blaarlærred for 5 Mark 8 Skilling.

Han betaler undertiden Smaasummer til „Doucter“ og „Gjordemoder“, men ellers klarer han sig selv med Kinderpulver, Harlem Olie og sine egne Husraad. Disse kan vel endnu have nogen Interesse. — „At formeere en Qvindes Mælk. Læg Pimbernilleurt af den bittre Slags paa Brystets

Vorter, da faaer hun Mælk inden 6 Timmer. — Efter Diegivingen at fordrive Mælken. Kog en Deig af Rugmeel i Vand; naar den er afkølet, lægges den paa Brystet en Nat, da forsvinder Mælken. — At frugtbargiøre en Ager. Paa Hestegjødning kommes Vand og Salpeter; dette staaer i 24 Timmer, saa afsies det, og i dette Vand udblødes Kornet; der skal saaes 2 gange med 5 Dages mellemrum i 2 Timmer, saa kan man høste dobbelt saameget som andre. — For Tandpine. 10 Gran Svølsuurt Jern opløses i et Qvintin Vand, og denne opløsning bringes ved Hielp af en Haarpensel ind i den huule Tand, det hjælper.“

Endelig kunde man anføre, at han har Raad til at ofre 3 Mark om Maaneden paa Tallotteriet, og at han lejlighedsvis køber en „A B C D E“ og andre Bøger.

Til Livets Nydelser hørte Rejserne til „Aueruppe“ Mølle med en lille Svir og særlig de hyppige Rejser til Kalundborg, hvor han foruden den uundgaaelige Brændevin kunde faa Delikatesser som Hvedebrød, Sukker og Rosiner. — Af Gilder er der foruden Bryllupper, Begravelser o. lign. næsten ikke andre end dem, der holdtes i Julen, paa „Phillopsdal“ og andre Gaarde; det lader til mest at have været Sømmenskudsgilder, hvor man betalte Værten for hans Besvær — 5 Rdr. fik Søren Larsen selv en Gang for Opvartning. Og det er kun paa denne Tid af Aaret, at man driver „Kortenspil“.

Det vilde alligevel være et magert Indtryk af det gamle Bondeliv, man vilde faa af Søren Larsens

Regnskabsbog. Det er da saa heldigt, at hans Søn *Hans Peder Sørensen* († 1902) har nedskrevet nogle Erindringer om, hvad han har anset for mest mindeværdigt i gamle Dage, formodentlig i 1830erne og 40erne.

Bryllups=Skikke.

„Et Bonde Bryllup for ca. 50 Aar Siden paa Nordvest Sjælland Foregik Almindeligvis Paa Følgende Maade: En Karl og en Pige Forlovede Sig Hemmeligt. I de Fleste Tilfælde var det Gaardmands Søn og Gaardmands Datter, der Ægtede Hinanden. Det hørte til Sjældenhederne, at en Gaardmands Søn Egtede en Husmands Datter og Omvendt. Naaer saa der Blev lyst Første Gang, Saa hentede Brudgommen Sin Tilkommende Brud paa Vogn Med alle Hendes Eiendele, Udent, Linned og Sengklæder m. m. Og fra Dag (!) levede de som Ægtefolk.

Naaer saa Bryllupsdagen Blev Bestemt, var der Gjerne en Mand, som havde den Bestilling at gaae fra Gaard til Hus og Indverte[re] Familier og Venner til at Møde i Bryllupshuset og Følge med til Kjerken og Høre paa Brudevielsen Samt Ofre til Præst og Degn og saa følge med Hjem til Bryllups-huset, Spisse til Midag og Siden Blive, Saalænge de lystede.

Dagen før Brylluppet kom en 5 a 6 Koner for at skære Mad og Mændene for at anrete Borde og Bryllupsdagen for at være Opvartere og Kvinderne være Kokkekoner. Paa Bryllupsdagen kom saa Alle Gjæsterne, Som blev Modtagen med Musik ved Porten. Naaer saa Gjæsterne havde faaet Frukost, kjørte de til Kirke, Brudgommen Foran, Dernæst Bruden; saa kom Brudepigerne og Forloverne og det Øvrige

Følge, som Gjerne [bestod] af 15 a 20 Vogne eller Flere.

Naaer saa Vielsen var Foretaget, Gik Turen i samme Orden Tilbage igen. Ved Midagsbordet sad Brudeparret for Bordenden, Brudepigerne. Forloverne ved Siderne; Saa kom Gjæsterne og Ønskede Dem Tillykke. Saa spistes der til Midag, som Bestod af Risengrød og Fisk. Det Bemærkes, at Om Morgenen kom Alle Pigerne med Melk, Smør, Ost eller Kjød. Naaer saa Fisken Spistes, Spilede Musikkanterne Over Bord; en Mand gik Rundt Med en Talærken, hvori Gjæsterne lagte skilinger til Musikken.

Naaer saa Midagen var Overstaaet, Dansedes fra Bord. Det vil sige, Brudgommen Førte Bruden op i Øverstestuen og Dansede en Vals, som de Selv havde Bestemt Forud, og som kaldes Brudevalse, og saa gik Dansen lystig. Saa Blev der Drukke Kaffe. Dernæst skulde Brudgommen Binde den sorte Hue paa Bruden, hvilket skulde ske, naaer ingen anede det. Men der var altid nogle, som Savnede dem, og saa Blev de Overraskede. — Bruden havde nemlig en Flætted Hue Paa, Som var Smykket med Perler og Baand. Det kaldes at være Flættet.

Kl. 4 a 5 var det Middaften, saa Blev der Baa-ret skaaret Mad omkring i Dansestuen og Bordene, hvor Mændene Sad og Spillede Kort. Saa Drak de af Flasken; Der brugtes ikke Glas. Naaer saa Gjæsterne Skulde Hjem om Aftenen, Blev de Beværtet med kold Grød og Plukkefisk. Saa blev de Indverteret til Dagen efter. Trediedagen kom opvarterne og Kækkekonerne, og saa spistes Ølgrød og Pluk-

fisk, og saa var Brylluppet Sluttet. Brylluppet holdes altid hos Brudens Forældre.“

„En Begravelse fra fortiden.

Dem, som i den tid kom med til Begravelse, skulde først bedes til at møde den bestemte Dag; en Mand gik nemlig fra Sted til Sted og hilste fra Vedkommende, om de vilde møde og følge den eller den til Jorden og høre paa Ligtalen og saa følge med Hjem og Spise til Middag. Var det en Gaardmand eller Gaardkone, der var Død, saa blev alle Gaardmænd med Familie over hele Byen bedet med og nærmeste Naboer samt Familie; de her nævnte skulde Spise til Middag, som almindelig var Grød og Fisk. Grøden var af Riis, Boghvede eller Byggryn, sidstnævnte kaldes Bankegryn, de var Store, der blev kun et Gryn af vert Korn. Sausen til Fiskens bestod af Smør og Senip, og der skulde saa Drikkes til Fiskens. Brændeviin i Flasker gik rundt paa Bordene, som der blev Drukket af, Glas saacs ikke, dette kaldes at være bedet til Bords.

Der var saa nogle, som blev bedt til Ære Øl, som det kaldes; disse fik ikke Middagsmad; det var alle Karlene og nogle af Huusmændene; de maatte ikke indfinde sig, før der var Spist til Middag. Om eftermiddagen var de alle nogenlunde ens stællede; der Opvartedes med Caffé og brunt Sukker, som de kalde det, og til midaften var det Skaaret Mad, Smørrebød med Kjød og Ost paa. Caffén blev Skinket af to af Gaardkonerne og to til at komme fløde i og nogle til at bringe den omkring. Maden blev ligeledes skaaret af de nævnte Qvinder, som gjerne sad lit efter, som de var velhavende, for sætte en Huusqvinde øverst, det gik ikke.

Om anden Dagen blev der Spist og Drukket paa samme maade og samme retter for dem, som var bedt til middag første Dag, for dem til Ære kom kun med den første Dag; de sidst nævnte maatte bære Liget; det blev dengang baaret lige fra Stedet og til Kirken, efter Liget fulgte saa afdødes efterlatte nærmeste Familie til Vogns og saa den Øvrige Sørgekare ligeledes tilvogns. Liget blev dengang baaret paa en Ligbaare af 6 Mand, de bar det paa Skulderne; den sidste Mand, som blev baaret paa den Maade, var Gaardmand Espen Hansen paa Bjerre Mark; de, som blev bedt til at Spise til middag, bar, som det blev kaldt, forskellige ting, for det første Mælken, som blev Malket den Morgen, skulde være til at Koge Grød i og nogle Pund Smør og lignende af Ost og en Flaske Fløde til at komme i Caffen. Der var bedt 6 Mand eller Karle til at Grave Graven og til at Ringe. Opvartere var der flere af baade Mænd og Kvinder.

Den tredie Dag var kun Mand og Kone bedt, saa fik de Øllegrød og plukfisk til Middag, ellers var kosten ens, dog fik Mændene den sidste Dag gjerne et Glas Puns. 4de Dag skulde saa alle Opvarterne møde og Ordne alt det laante Tøi, Fade, Flasker, Talerkener, koppe, Skeer, at enhver kunde faa sit.

Dette anførte er blevet blandet lit daarlig sammen, men maaske det dog er til at faa en lille smule mening udaf.“

„Lit om Fastelavnsløierne eller Ride omkring og Sønge for Æg.

I almindelighed skulde alle de Karle være med at Ride omkring, som kunde faa en Hest hos man-

den, som de tjente; Lørdag aften samledes de saa hos Manden, hvor Gildet skulde holdes, for at aftale, vem der skulde være Stoder og Kjerling, for disse to var io heelt uuværlige. Kjerlingen skulde have Fruentimmer Klæder paa, og tillige skulde hun have en Daase med Snustobak, for hun skulde byde folk en Pris, vor de kom ind. Karlene var Pøntede med alle slag Baand baade paa Hatten og Trøien; en Musikker fulgte med. Der blev gjerne Dandset et par Stykker eller Dandse ver sted, dette var om mandagen, saa Red de hele Bymarken rundt, i nogle Aar Red de fra Bjerre til Aagaard og til Præsten i Svallerup.

Om Tirsdagen gik de saa omkring i Byen, begge aftener blev der saa Dandset det meste af Natten; til dette gilde fik de Smørrebrød med Ost og kjød, Øl og Brændeviin, og engelte gange fik de Æggeøl, som de kalde det, for der vangede Æg nok; paa en gaard fik de ikke mindre end en Snees — saa om Onsdagen blev der gjort Redelighed, som det heed, og Manden fik Betaling, og dermed var det saa afsluttet.“

„Om Høiene er kun lit at bemærke, en paa Peder Johansens Enkes Lod, kaldet Skaanes høi, to paa Niels Jensens Lod, kaldet tverhøiene, men som nu er Sløifet, to paa Niels Andersens Lod, voraf den ene er Sløifet, derimod er den sidste Fredet og med Genneralstabsmærke, en paa Kristian Pedersens Lod, kaldet Regnershøi, et gammelt Sagn siger, at en Konge skal være Begravet der, der findes i samme et Gravkammer med indgang fra den Sødøstlige side og nogle mægtige Stene til Loft.“

„*Hoveriet* for Bjerre Byes Vedkommende var at Pløie den Mark, som skulde saaes med Havre; der var tre Gaarde fra Vindehelsinge, som ligeledes skulde Pløie, og Aagaard skulde tage deel i Pløiningen imod 4½ Gaard, og saa skulde vedkommende sende et Bud en Dag til at Kjøre, Harve eller pelle Steen af, og til Høsten skulde saa hver mand meie, binde og Kjøre Havren hjem til Hovedgaarden paa den lod, som de havde Pløiet; foruden skulde de Slaa et Stykke Eng; til dette Arbeide skulde der møde 2 Mand, og til at Rive skulde møde 3, nemlig 1 Karl, 1 Pige og 1 Dreng, og ligeledes, naar de skulde Kjøre Høet hjem, 1 Karl til at Kjøre, 1 Pige til at læge Høet og en Dreng til at tage fra, foruden dette skulde hver Mand levere et Lam, en Gaas, 2 Høns og en snes Æg. Dette Hoveri blev udført sidste gang 1850 og Betaldes siden med 17 Rigsdaler for hver Mand.

Det bemærkes, at hvem der ikke havde lam eller Gjæs, saa betaltes Lammet med 2 Rigsdaler og 5 Mark og Gaasen med 1 Rigsdaler og 1 Mark.“

1848 fik Søren Larsen sin Ejendom med Besætning vurderet til 3170 Rdr. til „Aserance“. 1858 fik han Aftægt, som blev vurderet til 142 Rdr. 4 Mark. Ikke længe efter døde hans Kone (20. Maj 1860), og 31. Marts 1869 døde han selv, 75 Aar gl.

Hans Bog blev bevaret med stor Pietet af hans Søn og Sønnesøn. Det skyldes Hr. Proprietær A. Fraas, Philipsdal, naar den nu har kunnet fremlægges for en større Læsekreds, som forhaabentlig vil kunne føle lidt af den samme Interesse for den, som han selv havde.